

Hoofdstuk 5 - Studenten met een functiebeperking in het hoger onderwijs

Het verhaal van Wim¹

Wim studeert momenteel Accountancy en fiscaliteit. Sinds het eerste leerjaar ondervindt hij ernstige problemen op het vlak van fijne motoriek. Hij lijdt aan dyspraxie. Hierdoor heeft hij nog steeds een moeilijk leesbaar geschrift. Hij is meestal zelf wel in staat te lezen wat hij schrijft, maar voor andere mensen, zoals leraren of docenten, is het vaak gissen naar wat er staat. Zijn C's lijken vaak op R'en. Er gaat veel aandacht en tijd naar het juist schrijven. Hij schrijft ook vaak te snel en maakt dan fouten. Zijn onduidelijk handschrift heeft ook gevolgen voor de structuur. Agenda's zijn onduidelijk en moeilijk op te volgen. Wim is ook licht dyslectisch, maar voor hem is een spellingscontrole geen absolute must. Hij herkent zelf de fouten in zijn teksten. Toch is het soms frustrerend voor hem als de leraren niet verstaan wat hij schrijft.

Met de computer kan Wim fouten verbeteren en zijn teksten zijn dan goed leesbaar en netjes. Op het scherm zijn fouten ook beter zichtbaar dan op papier en dat helpt.

De eerste jaren in het gewoon secundair onderwijs werkte Wim op een vaste computer. Het typen ging in het begin wat moeilijk, maar gaandeweg heeft hij het wel geleerd. Wim gebruikte zijn computer voor elk vak waar dat mogelijk was. Voor talen gebruikte hij *Word*. Voor wiskunde gebruikte hij de vergelijkingseditor van *Word* en het programma *Cabri* voor meetkunde. De vergelijkingseditor stelde hem in staat om vergelijkingen goed weer te geven. Wiskundige berekeningen kan die editor niet maken, dus van misbruik bij testen kan geen sprake zijn. Vanaf het vierde jaar begon Wim met een laptop te werken. Hij liet zijn laptop elke avond op het secretariaat achter zodat hij er niet mee hoefde te zeulen. Zeker in het secundair onderwijs is dat belangrijk, omdat je zoveel boeken naar school moet meenemen. Wims ouders installeerden een printer in de klas. Die bleek vooral handig voor examens en toetsen. Gelukkig werden de meeste lessen in hetzelfde lokaal gegeven. Als Wim vergat om zijn huistaken thuis af te drukken, kon hij dat in de klas doen. Wim kon natuurlijk ook steeds zijn diskette afgeven aan de leraar. Zijn vader volgde het schoolverloop van heel nabij op. De klasagenda kwam wekelijks mee naar huis zodat ontbrekende taken en lessen konden aangevuld worden. Dikwijls verdwenen documenten op onverklaarbare wijze. Wim bewaarde ook heel onsystematisch. Geleidelijk aan leerde Wim zijn documenten zelfstandiger te beheren.

Nu studeert Wim in het hoger onderwijs. Zonder computer was dit wellicht niet mogelijk geweest. Hij gebruikt zijn computer niet voor alle vakken, omdat er sommige vakken zijn waarvoor de computer net iets te veel mogelijkheden biedt. Dit zou hem een voordeel bezorgen ten opzichte van zijn medestudenten. De vakken statistiek en boekhouden doet hij daarom met de hand. Dit heeft hij samen besproken met zijn docenten. Voor boekhouden is het zelfs praktischer om het op papier te doen. *Excel* is wel handig, maar niet steeds overzichtelijk.

Wim ondervond wel wat nadelen bij het gebruik van een computer:

- Wim is altijd een beetje achter op de groep wanneer er van leslokaal wordt veranderd
- het op- en afzetten van de computer en het zoeken van een stopcontact neemt veel tijd, een mogelijke oplossing hiervoor: een goede batterij voor de laptop en de computer tijdens de dag laten opstaan
- in het secundair onderwijs is het ook wel eens gebeurd dat medeleerlingen de toetsen van het klavier veranderd hadden
- medestudenten vragen ook vaak of ze spelletjes mogen spelen op Wims computer, om dat te voorkomen heeft Wim andere namen aan de spelletjes op zijn bureaublad gegeven
- op zijn school is er geen draadloze internetverbinding en heeft hij ook geen andere toegang tot het internet
- voor taalexamens heeft Wim een vertrouwensakkoord met de docenten om de spellingscontrole af te zetten
- in het hoger onderwijs, waar de studenten in de aula's vaak op kleine bankjes zitten, is het belangrijk dat het scherm van de laptop niet te groot is.

¹ Bewerking van een interview, afgenomen door Toon Cox in het kader van dit project.

Achtergrond en uitgangspunten

De wegwijzer dyslexie hoger onderwijs

Studeren met dyslexie of aanverwante leerstoornissen is in het hoger onderwijs, hoe merkwaardig ook, soms gemakkelijker dan in het secundair onderwijs. Dyslexie wordt erkend als beperking en studenten kunnen een beroep doen op de tegemoetkomingen aan studenten met een handicap.

Het Vlaams Expertisecentrum¹ voor handicap en hoger onderwijs geeft heel wat informatie over leerhandicaps. Zij maakten wegwijzers voor verschillende leerproblemen. De wegwijzer dyslexie behandelt heel wat aspecten in het hoger onderwijs, met name:

- erkenning en afbakening van de doelgroep
- onderwijs- en examenfaciliteiten
- attestering
- inbedding van de attestering in het proces van leertrajectbegeleiding
- inbedding van de begeleiding van individuele studenten in een dyslexie- en diversiteitsbeleid op het niveau van de instelling.

De wegwijzer gaat ervan uit dat de erkenning van studenten met dyslexie als specifieke doelgroep ook betekent dat ze recht hebben op onderwijs- en examenfaciliteiten. Voor het hoger onderwijs dringt men daarom aan op:

- kopieën van notities van medestudenten ter beschikking stellen
- een laptop laten gebruiken voor het nemen van notities
- digitale bestanden ter beschikking stellen.

Om examens af te leggen, worden volgende (compenserende) faciliteiten voorgesteld:

- voorzien in voldoende tijd tussen de examens door spreiding
- aanpassen van de examenvorm:
  - voorzien in voldoende tijd op het examen, d.w.z. 1/3 meer dan gebruikelijk
  - mondelinge examens geven in plaats van schriftelijke of vice versa
  - multiple choice vragen vervangen door open vragen
  - luidop voorlezen van vragen
  - schriftelijke examens mondeling toelichten
  - technologische hulpmiddelen op het examen (o.a. draagbare pc) gebruiken
  - aanvaarden van spellingsfouten wanneer ze geen essentieel curriculumonderdeel zijn.

Om te bepalen wat de faciliteiten kunnen zijn op het gebied van specifieke opleidingsonderdelen (b.v. taalvakken), zullen de instellingen van het hoger onderwijs en de opleidingsteams (vakdidactici) zich over het probleem moeten buigen. Beslissingen hierover hangen immers samen met de dialoog over essentiële eindtermen.

De wegwijzer vraagt in het bijzonder ook aandacht voor het (taal)probleem waarmee studenten met dyslexie in Engelstalige programma's op examens geconfronteerd worden.

- Het centrum beschrijft uitgebreid hoe een attest over de dyslexie van de leerling kan tot stand komen. Zij gebruiken daarvoor ook expertise vanuit Nederland². Dergelijk attest geeft immers recht op de faciliteiten zoals ze hierboven werden beschreven.
- Als de student een attest bezit, kan dit ook ingebed worden in het proces van leertrajectbegeleiding. De student krijgt dan recht op ondersteuning door personen en middelen. Ook daarvoor doet het expertisecentrum uitgebreid voorstellen.

¹ De algemene website is <http://vehho.be>. Theoretische achtergrond en informatie over aandoeningen vind je onder <http://vehho.be/vehho/index>.

² Stichting Dyslexie Nederland (SDN).

- Tenslotte bepleit de wegwijzer dat concrete maatregelen voor (individuele) studenten met dyslexie ingebed worden in een dyslexiebeleid op het niveau van de instelling. Hierbij kan de aandacht uitgaan naar:
  - de onderwijs- en examenregeling, waarbij studenten met dyslexie faciliteiten kunnen aanvragen
  - de te volgen stappen om faciliteiten aan te vragen
  - de te contacteren medewerkers van de instelling om deze zaken te bespreken
  - de wisselwerking tussen het toekennen van faciliteiten en het aanbod van studentenbegeleiding.

Deze maatregelen worden bij voorkeur gekaderd in een ruimer beleid ten behoeve van studenten met functiebeperkingen en mogelijkerwijze een ruimer diversiteitbeleid.

De wegwijzer 'Dyslexie' (resultaat van de werkzaamheden van de VEHHO-werkgroep Dyslexie hoger onderwijs, najaar 2004) synthetiseert de voornaamste conclusies¹. Het VEHHO is het Vlaams Expertisecentrum voor Handicap en Hoger Onderwijs.

Wegwijzer schrijffassistentie en wegwijzer dyslexie en vreemde talen

Uit de wegwijzer Schrijffassistentie nemen we enkele stukken over². De tekst geeft aan dat op het niveau hoger onderwijs het ondersteunen van de student met een beperking als belangrijk en noodzakelijk wordt erkend. Beperking en handicap worden ook uitgebreid naar leerstoornissen als dyslexie en dyspraxie.

'Waaruit bestaat schrijffassistentie?

Een van de vragen die heel snel in alle scherppte naar boven kwam, was wat schrijffassistentie nu eigenlijk is. Om op deze vraag een antwoord te geven, werd er materiaal uit het buitenland (Ierland, Engeland, de Verenigde Staten van Amerika, Nieuw-Zeeland, Nederland en Australië) én vanuit Vlaanderen bij elkaar gelegd.

Op basis van dit materiaal kon worden vastgesteld dat vele begrippen elkaar deels of volledig overlappen of dat bepaalde begrippen verschillende functies omvatten.

Na grondige analyse van dit materiaal wordt voor het hoger onderwijs in Vlaanderen voorgesteld om **schrijffassistentie** als **algemeen overkoepelend begrip** te hanteren. Indien we verder in deze wegwijzer het begrip schrijffassistent gebruiken, heeft dit betrekking op schrijftolken en op medestudenten die hun notities ter beschikking stellen als personen die instaan als exam scribe.

- **Notities medestudenten.** Het ter beschikking stellen van notities van studenten die samen met de betrokken studenten de lessen volgen of van ouderejaarsstudenten die eerder de lessen volgden.
- **Schrijftolken.** Het verlenen van diensten waarbij het gesproken woord ingetypt wordt en de tekst zo zichtbaar wordt op een monitor of scherm of waarbij gewerkt wordt met geschreven notities die direct meegelezen kunnen worden³.
- **Exam scribe.** Het noteren van wat de betrokken student als antwoorden op de gestelde vragen geeft. Hiertoe moet een afzonderlijke ruimte beschikbaar zijn.

Met betrekking tot het begrip schrijftolken geeft men geregeld aan dat het produceren van de tekst simultaan dient te gebeuren en een exacte weergave dient te zijn van de inhoud van het gesprek. In principe gaat het hier over eenrichtingsverkeer waarbij enkel getolkt wordt van de goedgehoorde gesprekspartner naar de student met een auditieve functiebeperking.

¹ Een volledige weergave van werkzaamheden en discussies is te vinden in het eindrapport van de Werkgroep: <http://vehho.be/vehho/downloads/Verslag%20Werkgroep.pdf>.

² De volledige tekst is te vinden op <http://vehho.be/vehho/downloads/Wegwijzer%20schrijffassistentie.doc>.

³ AMERLYNCK, K., *Dossier schrijftolken binnen gemeenschapssituaties Vlaams Fonds*. Kortrijk, 2003. Pag. 5.

De keuze voor deze begrippen is onder meer ingegeven vanuit volgende elementen.

Een van de zaken waar heel grondig over nagedacht werd, is hoe schrijftolken en notetakers zich tot elkaar verhouden. Voor Vlaanderen worden beide omschreven in het dossier schrijftolken¹. Het grote verschil bestaat erin dat een notetaker zich in principe niet dient te houden aan de deontologische code van een tolk en de notities dus in principe steeds afgeeft aan de student. Een schrijftolk kan de notities wel doorgeven, maar enkel als er een afspraak gemaakt wordt met de betrokken student en mits toestemming van de spreker (hier dus de docent).

Dit brengt ons alvast bij de vraag of Vlaanderen een algemeen aanvaarde code voor schrijftolken heeft. Koen Amerlynck² stelt dat men voor een Vlaamse code zich bij voorkeur richt op de Nederlandse code voor schrijftolken³. In de regelgeving van het Departement Onderwijs met betrekking tot doventolken vinden we enkel het begrip schrijftolken terug. Over notetakers spreekt men niet.

In het materiaal van onder meer de Angelsaksische landen vinden we enkel het begrip notetaker. Een equivalent van schrijftolken hebben we op het niveau van het hoger onderwijs niet teruggevonden. Hierbij wordt notetaker ruimer benaderd. De notetaker ondersteunt studenten die zelf geen notities kunnen nemen.

De wegwijzer dyslexie en vreemde talen bevat bovendien heel wat leidraden en concrete tips zowel op het niveau van de instelling als op het niveau van de docent en de student. De volledige tekst⁴ kan een sterk uitgangspunt zijn voor scholen die op het niveau secundair onderwijs hun dyslexiebeleid ten aanzien van vreemde talen op punt willen stellen.

Uitgangspunt van de verdere werkzaamheden van de werkgroep was de vaststelling dat er enerzijds bij steeds meer taaldocenten een grote openheid is t.a.v. studenten met dyslexie en een bereidheid om faciliteiten aan te bieden. De vraag die hierbij echter vaak leeft, is een vraag naar concrete tips. Tegelijkertijd stelt de werkgroep vast dat evengoed nog heel wat (taal)docenten (en andere actoren binnen instellingen) nauwelijks vertrouwd zijn met de thematiek en/of aarzelend staan tegenover het toekennen van faciliteiten aan studenten met dyslexie. De wegwijzer wil inspelen op deze (dubbele) gegevenheid.

De wegwijzer wil concrete tips aanreiken aan taaldocenten. De wegwijzer richt zich daarbij in het bijzonder op taalvakken in niet-taalrichtingen. Daarnaast wil hij aandachtspunten benoemen voor het beleid op instellingenniveau en de organisatie van de dienstverlening, van belang voor het optimaliseren van de dialoog tussen de betrokken actoren en het ondersteunen van onderwijskundig-didactische processen op microniveau⁵.

Het materiaal is de neerslag van uitwisseling van expertise binnen de werkgroep, met inbegrip van een bespreking van ter beschikking gestelde literatuur⁶. Instellingen voor hoger onderwijs kunnen de wegwijzer hanteren om de dialoog tussen betrokken actoren te faciliteren en om binnen de instelling tot geldende afspraken te komen.

De vragen en handicapsituaties van studenten bij het leren van vreemde talen vormen het uitgangspunt van de wegwijzer. In punt drie wordt hierover verdere achtergrondinformatie gegeven. In een afsluitend punt worden reeds facilitatoren opgenoemd, die door studenten zelf kunnen worden ingezet. De leden van de probleemverkenning hielden een bevraging van studenten binnen de eigen instelling. Hierop hebben 46 studenten gereageerd. Hun ervaringen zijn mee opgenomen in de discussies binnen de werkgroep.⁶

---

¹ AMERLYNCK, K.,, *Dossier schrijftolken binnen gemeenschapssituaties Vlaams Fonds*. Kortrijk, 2003. Pag. 11.

² AMERLYNCK, K.,, *Dossier schrijftolken binnen gemeenschapssituaties Vlaams Fonds*. Kortrijk, 2003. Pag. 8.

³ Stichting RTG. *Beroepscode voor schrijftolken*. December 2004.

⁴ De volledige tekst is te vinden op <http://vehho.be/vehho/downloads/Wegwijzer%20dyslexie%20en%20vreemde%20talen.doc>.

⁵ Voor de plaats van deze drie dimensies en hun (onderling) belang bij de uitbouw van een gelijke kansenbeleid en van studenten met functiebeperkingen en een inclusief hoger onderwijs: zie het Vlaams Kader voor Inclusief Hoger Onderwijs (VLAKIHO), <http://vehho.be> > Archief > Ontmoetingsdag 25 oktober 2006 > Presentaties > Presentatie Gaspar Haenecaert.